

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 7, Sayı 15 (Nisan 2018), s. 76-93.
DOI: 10.25068/dedekorkut155
ISSN: 2147-5490, Samsun- Türkiye

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi: 20. 01. 2018
Kabul Tarihi: 30. 03. 2018

İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk Hikâyesinde Memurlar

Officials In The Second World War Period Turkish Story

Esra KARA SOY*

Öz

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, -özellikle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında- hem rejimin en güçlü savunucusu, hem de halk nazarında devletin en önemli temsilcileri sayılan memurlar, devleti (devlet otoritesini) temsil eden bir figür olarak edebî eserlerde de bolca yer almışlardır. Bu anlamda, edebî eserlerde karşımıza çıkan memur tiplerini yalnızca belirli bir sınıfın değil, aynı zamanda halkın gözündeki devlet algısının da bir tezahürüdür. Memurlar, İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk hikâyesinin şahıs kadrosunda da oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Bu makalede öncelikle savaş dönemi Türk hikâyesine yansıyan boyutuyla memurların genel bir portresi çıkarılacak, savaşın memurlar üzerindeki etkilerinin yanı sıra, memur-halk ilişkileri (dolayısıyla da bu dönemdeki halk-devlet ilişkisi) üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk hikâyesi, memur, memur-halk ilişkisi, İkinci Dünya Savaşı.

Abstract

The officials who were both the most important defenders of the regime and representatives of the state in the eyes of the public, have frequently been appeared in the literary works from the beginning of the Republican period, especially in the early years. In this sense, the official typecasting that we encounter in the Turkish literary works, are not reflecting just a certain classes official perception, but it is at the same time the public's apprehension of the state.

The officials have an extensive coverage in the Second World War Turkish storytelling. In this article, first of all the officials general portrait will be drawn in terms of their reflection in the Second World War period Turkish storytelling, and then besides the war's effects to the officials, the official-public relations and, thereby state-public relations, will be elaborated.

Keywords: Turkish storytelling, official, official-public relations, Second World War.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sinop-Türkiye, Elmek: esrakarasoy@yahoo.com

Giriş

Memurlar Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren hem rejimin en güçlü savunucusu hem de halkın gözünde devletin en önemli temsilcileri sayılmışlardır. Reformları devam ettirmek ve Atatürk devrimlerini halka benimsetmek yolunda önemli bir misyon üstlenen memurlar (Göküş, 2000: 23), Osmanlı dönemi bürokratları gibi varlık nedenlerini doğrudan devlete bağlamış; devlet onların sonsuz sadakat ve hizmetlerini sundukları bir yapı olmuştur (Göküş, 2000: 25).

Özellikle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Anadolu'da ve köylerinde görev yapan memurlar, bir anlamda devletin uzağında yaşayan halkın nazarında, devleti ve devletin resmi gücünü (otoritesini) temsil eder durumdadır. Dolayısıyla, her ne kadar dönemin yazarlarının bakış açısıyla sunulmuş olsa da, edebi eserlerde karşımıza çıkan memur tiplerini yalnızca belirli bir sınıfın değil, halktaki devlet algısının da bir yansıması olarak düşünülmalıdır. Nihayetinde yazar da diğer tüm bireyler gibi yaşadığı toplumu şekillendiren ve yaşadığı toplum tarafından şekillendirilen sosyal bir varlıktır. Üstelik toplumun aydın sınıfını temsil eden yazarlar, çoğu zaman edebi eserler aracılığıyla toplumun sözcülüğünü yapmak görevini üstlenmişler; ayrıca toplumun yeniden şekillendiği tarihi dönemlerde toplumun yönlendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve şekillendirilmesi noktasında toplumun dizaynında önemli bir faktör olarak görev almışlardır. Bu durum, bizde özellikle Tanzimat'tan itibaren, milli mücadele yıllarında ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında belirgin olarak izlenebilmektedir. Cumhuriyet'in ilk dönem edebî eserlerine bakıldığında, bu dönemde halkın devletle ve devlet tarafından yürürlüğe konulan kanun ve uygulamalarla olan problemlerinin, edebî eserlerde çoğu zaman memurlar üzerinden ortaya konulduğu da görülecektir.

Meseleyi İkinci Dünya Savaşı dönemini merkeze alarak değerlendirecek olursak, bu dönemi diğerlerinden ayıran en belirgin özellik savaş yıllarının aynı zamanda hükümet-memur dayanışmasının en çok hissedildiği ve en çok tartışıldığı yıllar olmasıdır. Devlet-memur dayanışması konusunda özellikle Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde (1943-1946) önemli adımlar atılmış; hükümet karaborsacılık, pahalılık ve enflasyon karşısında her gün biraz daha ekonomik gücünü kaybeden memur sınıfına yiyecek ve giyecek gibi bazı yardımlar yaparak sahip çıkmıştır:

"Ekmek, şeker gibi yiyecek maddelerini her vatandaşa temin etmeye çalışan hükümet, giyim eşyası konusunda ise devlet memurlarına farklı davranmıştır. Hükümet halkla sürekli temas halinde olan memur ve müstahdemlerin, devletin temsilcileri olduğunu düşünmekteydi. Her türlü zor şartlar altında bile memurların giyim kuşamlarının daha iyi olması, devletin kutsandığı Tek Partili dönemde çok önemliydi. Memurlar sarsılmaz devlet baba imajının temsilcileriydiler ve her şeye rağmen iyi görünmek zorundaydılar. Bu düşünce doğrultusunda Hükümet, ücretleri yüksek enflasyon karşısında yetersiz kalan memurlara giyim eşyası yardımı yapmak için 13 Kasım 1942 tarihinde, "*Devletçe Parasız Verilecek Giyim Eşyası*" hakkında 4306 sayılı kanunu çıkarmıştır." (Tuğluoğlu, 2001: 366)

Savaşın başlamasıyla Türkiye'nin ithalatı azalmış, hatta kimi zaman durma noktasına gelmiştir. Dolayısıyla, savaş süresince "düzenli ve istikrarlı bir ithalat programı uygulanamamıştır" (Koçak, 1996: 370). Ekonomik sıkıntılara paralel olarak, yapım halindeki sanayi tesislerinin tamamlanması gecikmiş ve hatta mevcut tesislerin işletilmesinde dahi önemli sorunlar yaşanmıştır. Devlet bütçesi temelinden sarsılmış, gelirlerde herhangi bir artış görülmezken giderlerde olağanüstü bir artış izlenmiştir

(Koçak, 1996: 370). İç borçları ikiye katlanan Türkiye’de bütçe açığını kapatmak için halka ağır bir vergi mükellefiyeti getirilirken; yükseltelen vergiler halkı geçim sıkıntısına sokmuş ve toplumu gruplara bölmüştür. Savaş yıllarında, özellikle İstanbul ve çevresinde, ekmeğini karneyle alan yoksul halkın yanı sıra, harp zenginlerinden oluşan zengin bir tabaka (“dışalımıcı, dışsatımcı, acenta, komisyoncu, toptancı ve perakendeci”) ve küçük servetler oluşmuştur. Toplumdaki bir diğer sınıfı ise devlet eliyle koruma altına alınan maaşlı bürokratlar (memur) sınıfı oluşturmuştur (Koçak, 1996: 543).

“Halk ile memur iki sınıf halinde birbirinden ayrılmıştı ve devlet kendi memurunu kısmen koruyabilmenin gayreti içindeydi.... Sümerbank’ın memurlara verdiği kumaş ve ayakkabılar, ucuz fiyatlarıyla tamah çekiyorlardı. Seker için memura ve halka değişik bedel ödettileriyordu.” (Toker, 1998:23)

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderek arttığı, halkın ekonomik olarak sınıflara ayrıldığı ve alt gelir gruplarının alım gücünün iyice azaldığı İkinci Dünya Savaşı yıllarında, memurların devlet tarafından ekonomik olarak desteklenmesi (giyecek ve yiyecek yardımı görmesi) ve “devletin kıt imkânlarıyla bu şekilde memuruna sahip çıkması” (Boyko, 2006:355) halk ve memurlar arasındaki (zaten öteden beri var olan) sınıfsal ayrımı iyice derinleştirdiği gibi, ayrıca halk ve memurlar arasındaki farkın bu şekilde vurgulanması* halkın memurlardan ve dolayısıyla devletten (büyük anlamda da devlet idaresini üstlenen iktidar partisi CHP’den) soğumasına sebep olmuştur (Koçak, 1996:543-544)**.

“Savaş yıllarında CHP Grubu’nun memurlara yardım konusunda aldığı kararlarda, memurlara ve ailelerine yiyecek ve giyecek yardımında bulunması; bu ihtiyaçların birden karşılanması güç olduğundan hükümetin eli altında bulunan ekme, kumaş ve ayakkabıdan başlanması; kendilerine yiyecek giyecek sağlanmayan memurlara para yardımı yapılması gibi hususların yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde devletin kıt imkânlarıyla bu şekilde memuruna sahip çıkması, toplum içerisinde halk memur ayrılığına yol açmıştır.” (Boyko, 2006:355)

Fatih Tuğluoğlu, CHP’nin asker ve sivil bürokrat kesime yaptığı yardımların, CHP’nin sınıfsal temelinden kaynaklandığını iddia eder. Ona göre “Milli Mücadelenin başlarından itibaren asker-sivil yönetici kesim ve yerel eşraf şeklinde örgütlenen bürokrasiyi, hükümetlerin koruması son derece olağan bir durum”dur (Tuğluoğlu, 2001:372). Tuğluoğlu’nun bu tespiti son derece yerinde olmakla birlikte, hiç kuşkusuz hükümet-memur dayanışmasının hükümet açısından bir diğer önemli nedeni memurun halk nazarında devleti ve devletin imajını temsil ediyor olmasıdır.

Halkta CHP yönetimine karşı antipatik tepki oluşturan ve nihayetinde Tek Parti iktidarının sonunu getiren pek çok faktör bulunmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı yılları içerisinde hükümetin halkın tamamına değil de yalnızca belli bir kesimine yaptığı yardımlar da bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Diğer bir deyişle, CHP-bürokrasi dayanışması CHP’yi *bir memur ve eşraf teşkilatlanması* olarak görmeye başlayan halkta, geriye itilme psikolojisi yaratmış ve nihayetinde tek parti idaresi altında yıllardır beklentilerine cevap alamadan yaşayan vatandaşlar, Demokrat Parti’nin ortaya çıkmasıyla CHP’den uzaklaşmaya başlamıştır (Tuğluoğlu, 2001:372). Halk nezdinde büyük tepkilere yol açan bu durum elbette ki dönemin hikâyelerine de yansımıştır.

* “Hükümetin tüm halka değil de sadece belli bir kesime yardım yapması toplumu ikiye bölmüştür. Bir yanda yokluk ve sıkıntı içerisinde yaşam mücadelesi veren halk, diğer yandan da savaş yıllarında ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlete yapılan mecburi mahsul teslimi ve vergiler yüzünden kendi hayat standardını düşürmek durumunda bırakılan köylüler bulunmaktaydı.” (Karpat, 1996: 120)

** Ayrıca bkz: (Benhür, 2008: 31), (Tuğluoğlu, 2001: 372).

İNCELEME: İkinci Dünya Savaşı Dönemi Türk Hikâyesinde Memurlar

İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk hikâyeciliğine şahıs kadrosu açısından bakıldığında, bu dönem hikâyelerinde köylülerden sonra ilk sırayı memurların aldığı görülmektedir. Memurlar dönemin hikâyelerinde daha çok yolsuzluk, rüşvet, menfaate dayalı ilişkiler ve adam kayırma gibi olumsuz yönlerden ele alınmışlardır. Ayrıca köylü ve kasabalıyı ezen, sömüren köy ve kasabanın zenginleri/eşrafı ile memurlar arasındaki çıkar ilişkileri de dönemin hikâyelerine yansımıştır. Bununla birlikte memurların halka yakınlık, sevecenlik, yardımseverlik gibi olumlu yönlerden konu edildikleri bazı hikâyeler de vardır.

Memurların konu edildiği hikâyelerde, memurların halka yabancılığı ve Anadolu'ya bakışları da son derece dikkat çekicidir. Ayrıca memuriyet hayatı içindeki iki yüzlülük, ayak oyunları ve monotonluk da bu dönem hikâyelerinde oldukça geniş yer bulur. Bu dönemde şahıs kadrosunu memurların oluşturduğu ve memurlar etrafında çeşitli konuların işlendiği (dönemin memur profili, memurların ekonomik durumu, yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma gibi iş ahlakına aykırı durumlar, memur-hükümet dayanışması, memurların Anadolu'ya, köye ve köylüye yabancılaşması...) hikâyeler ise şunlardır: Kemal Bilbaşar'a ait *Kantarıcı Güdük Şakir Efendi*, *Pazarlık*, *Teşekkür Telgrafı*, *Çancının Karısı*, *Mütekait Beygirler*, *Ayna ve İğne*, *Kel İmamın Fesleri* ve *Hacı Emminin Damadı*, İlhan Tarus'a ait *Bir Kaza Meyhanesinde* ve *Memur*, Bekir Sıtkı Kunt'a ait *İncir Yaprağının Kokusu* ve *Daire*, Mehmet Kaplan'a ait *Kazım Ağabey*, Cahit Okurer'e ait *Bir Hikâyenin Sonu*, Kenan Hulusi Koray'a ait *Tarlaya Çevrilen Su*, *Vali Paşaya Don* ve *İş Bilenin Kılıç Kuşananın*, Sabahattin Kudret Aksal'a ait *Hayriye Hanım*, Şahap Sıtkı Seren'e ait *Vitrin*, Es Turgut'a ait *Beyim*, Tuğrul Deliorman'a ait *Sıkıntı*, Şemsettin Kutlu'ya ait *Çoban Suyu* ve *Poyraz Hanı*, Rıza Apak'a ait *Pamuk İpliği*, Sait Faik'e ait *Teşekkür* ve *Ketenheloacı*, Samim Kocagöz'e ait *Güllü* ve *Gök Boncuk*, Umran Nazif Yiğiter'e ait *Tipi*, Salim Şengil'e ait *Bu Şehrin İnsanları*, Baki Süha Edipoğlu'na ait *Sel Geliyor*, *Çabucak Git*, *Köy Kâtibi*, *Hakikat*, *Göl Perileri*, *Mahalle*, *Yolculuk*, *Bir Sürpriz* ve *Esansçı*, Mekki Sait Esen'e ait *Diplomat* ve *Soyguncu*, Zahir Güvemli'ye ait *Pazar Sokağı*, Enver Naci Gökşen'e ait *Göz mü Sakal mı*, Burhan Arpad'a ait *Memur* ve *Yeni Müdür*.

1. Ortak Özellikleri ile Öne Çıkan Memur Tipi

İkinci Dünya Savaşı dönemi hikâyelerinde memurlar genellikle aynı vasıflara sahip, *yalınkat* kişiler olarak çizilmiştir. Ya çok kurnaz, ikiyüzlü, liyakatsiz ve menfaatçi kişiler olarak hikâyenin başından sonuna kadar olumsuz tiplerdir ya da dürüst, namuslu ve yoksul kişiler olarak hikâyenin başından sonuna kadar olumlu tiplerdir.

Bu bilgiler ışığında, dönemin memur algısını yine döneme ait seçilmiş hikâyelerden hareketle örneklendirebiliriz: **Çığır** dergisinde yayımlanan ve Suat Seren'e ait olan *Köprü* (Seren, 1941:143-148) hikâyesi Anadolu'nun yüz küsür hanelik "*köyden bozma*", ücra bir kasabasında geçer. Hikâyenin şahıs kadrosu, anlatıcının hepsi de "*aynı cins ve aynı ayarda sayılabilirdi*" dediği kişilerden; belediye reisi, dava vekili, doktor ve kaymakamdan oluşmaktadır. Anlatıcı, belediye reisini okura tanıtırken *boynu kravatlı bu adamın* hesap tutacak kadar bile bir okuryazarlığı olmadığına özellikle vurgu yapar (Seren, 1941:144). Hikâyede dikkat çeken asıl taraf ise memurların aşağı yukarı aynı vasıfları taşıdığına ve kimi yüksek memurların niteliksizliğine yapılan vurgudur.

Burhan Arpad'ın *Memur* (Arpad, 1940:25-31) adlı hikâyesi, yine benzer şekilde bütün memurların aynı tipte olduğunu ve memuriyetin insanları nasıl tipeştirdiğini

konu eder. Hikâyenin başkahramanı Ahmet Hulusi, ilk vazifesine başlayalı henüz bir saat olmuştur, kendisini bu yeni ve yabancı hayata alıştırmak ister gibi etrafını süzer:

“Hayal ve hakikat arasında bocaladığını tekrar anladı. Galiba güç alıyacaktı bu kuru odaya ve bu kuru insanlara.” (Arpad, 1940:28)

Etrafında “bütün bu gördüğü başların surat çizgileri yarınki Ahmet Hulusi’nin (de) surat çizgileri” dir (Arpad, 1940:28) Nihayetinde bir günlük çalışma, “teneffüs edilen birkaç saatlik hava ve eline tutuşturulan birkaç kuruş” (Arpad, 1940:31) günün sonunda Ahmet Hulusi’yi de etrafında gördüğü aynı tipteki memurlardan biri yapar. Memur tipinin bu şekilde değişmez ve kaçınılmaz bir kader gibi memuriyete dâhil olan herkese sirayet etmesi ve bunun olağan bir durum gibi tasvir edilmesi, esasen memuriyet hayatındaki yozlaşmış düzenin değişmeyeceği yolundaki apaçık bir ümitsizlikten ve bu yozlaşmış düzenin kabulünden başka bir şey değildir.

İlhan Tarus’un *Memur* (Tarus, 1945:65-68) isimli hikâyesi ise, Ankara Bakanlıklar caddesinin daimi müdavimleri olan memurları ve memuriyet hayatındaki iki yüzölçümleri konu eder. Hikayenin baş kişisi Osman Özer altmışına merdiven dayamış, “sadık, namuslu ve uysal bir memur” dur (Tarus, 1945:65). Ancak bu gibi özellikleri nedeni ile hukuk fakültesine giden oğlu tarafından *geri kafalı* ve *gülünç* bulunur. Bu dönem hikâyelerinde dikkat çekici bir ayrıntı da dürüst ve namuslu olarak tanıtılan hikâye kişilerinin ekseriyetle çevreleri tarafından *geri kafalı* ve *eski kuşak* diye nitelendirilmesi ve eleştirilmesidir.

Hikâyede eski tip memurları temsil eden Osman Özer, genç memurlardan “bu zıpçıktıları başımıza bela ettiler. Mektepli diye önemli makamlara getirip umuru devleti çorbaya çevirdiler” (Tarus, 1945:66) diyerek şikâyetçi olur. Devlet işlerinde adam kayıran, torpile meyleden, kanun kural tanımayıp evrak işlerinde işine geldiği gibi, kendi bildiğini okuyan insanlara da veryansın eder. Ancak sistemin dayattığı bu yozlaşmış düzeni tuhaf bulan ve yeri geldiğinde bu tuhaflıkları dile getiren Osman Özer, bozulmuş bir sistem içinde “sadık, namuslu ve uysal bir memur” oluşu ile adeta sistemin aykırı parçalarından birine dönüşür ve çevresi tarafından *geri kafalı* ve *gülünç* bulunarak bir nevi cezalandırılır.

Bu noktada anılması gereken bir diğer örnek ise Bilbaşar’ın *Kantarcı Güdük Şakir Efendi* (Bilbaşar, 1939A) isimli hikâyesidir. Hikâye, tam da Osman Özer’in şikâyetçi olduğu bir durumu, memuriyette torpil ve adam kayırmayı ve sonrasında ortaya çıkan gülünçlükleri konu etmektedir. Bir devlet dairesindeki memurları, memurların iş bilmezliklerini ve birbirlerine yaptıkları ayak oyunlarını konu edinen bir diğer hikâye de Bekir Sıtkı Kunt’a ait *Daire* (Kunt, 1941:121-137) isimli hikâyedir. Anlatıcı, dairede görev yapan memurları okurlara sırasıyla şöyle tanıtır: Müdür Hurşit Bey altmış yaşında dürüst, suiistimali ve çalması çırpması olmayan, derviş meşrep bir insandır. Yeni kanunları ve yeni yazıyı bilmeyen Hurşit Bey memuriyet hayatı boyunca yalnızca bir kez terfi edebilmiştir. Müdür Muavini Tahsin Şaşmaz ise gözünü müdürlüğe dikmiş kıskanç ve tembel bir memurdur. Dairede en kıdemli memurlardan biri maaş mutemedi Cemil Tozkoparan, bir diğeri de dairenin en kurnaz kâtibi olan Naci Göral’dır. Kâtip Salih Zorluer ise bir memur için dikkat çekebilecek kadar zengindir; Laleli’de bir apartmanı, Fatih çarşısında iki de dükkânı vardır. Dairenin en serbest memuru ise yirmi-yirmi iki yaşlarındaki Şevket Yurtseven’dir.

Görüldüğü gibi hikâyenin şahıs kadrosunda yer alan memurlardan bazıları kıskanç, kurnaz ve liyakatsiz; bazıları da usulsüz yollardan zengin olmuş kimselerdir.

Namuslu ve dürüst olanlar ise memurluk vasfı taşımayacak şekilde cahil kimseler olarak tanıtılmış; her iki durumda da memurlar olumsuz vasıflarıyla öne çıkarılmıştır.

Daire'nin bir diğer önemli kişisi de Ekrem Güvençli'dir. Hürşit Bey "ayak oyunları" ile otuz seneyi doldurmadan emekliye sevk edilince, daireye Ankara'dan yeni bir müdür tayin edilir. Hukuk fakültesinin ardından, bir sene de Avrupa'da tahsil gören Ekrem Güvençli "eski memurların pek de alışık olmadıkları türden" bir memurdur. Yeni uygulama ve icraatlarıyla dairedekilerin dikkatini çeken Güvençli, görev yaptığı sırada "Ulusal Ekonomide Vatandaş Sayının Rolü" başlıklı bir de kitap yazmaya koyulur. Güvençli, yeniliğe açık olması ve yenilikçi uygulamaları ile dönem hikâyelerinde karşımıza çıkan ağırlıklı memur tiplerinden oldukça farklıdır. Burada dikkat çeken bir diğer husus da önceki hikâyelerde alttan altta eleştirilen genç memurların bu hikâyede idealistliği ile ön plana çıkarılmış olmasıdır.

2. Rüşvet Konusu ve Menfaate Dayalı İlişkiler Ekseninde Memurlar

Yukarıda da değinildiği gibi, dönemin hikâyelerinde karşımıza çıkartılan memur tipi, genel itibarıyla olumlu bir tip değildir. Daha çok çevreleriyle kurdukları çıkar, rüşvet ve menfaat ilişkileriyle öne çıkartılan memurlar; hikâyeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde dönemin memurlara yönelik algısını da ortaya koymaktadır.

İlhan Tarus tarafından kaleme alınan ve *Bir Kaza Meyhanesinde* (Tarus, 1939:136-141) adını taşıyan hikâyede, yine memurların ikiyüzlülükleri, menfaatçilikleri, kirli ilişkileri ve memuriyetteki adam kayırmalar konu edilir. Hikâyeye tapu memuru, sandık emini, başkâtip ve hususi muhasebe memuru başta olmak üzere, küçük bir kazada görev yapan bir grup memur arasında geçer. Memurlar meyhanede içkili bir sohbet ortamındadırlar. Kazanın imamı olan Hoca Ali Efendi de onları görüp aralarına katılır. Fakat imamın gelişinden tapu memuru pek memnun olmaz; hakaret ve küfürler savurup Hoca Ali Efendi'yi oradan kovar.

"Herkes sana kolunu kucacağını açar. Ziyafetten ziyafete, iftardan iftara, davetten davete koşarsın. Biraz da şerefini, haysiyetini bilsene!... İşin ne senin burada?" (Tarus, 1939:136)

Tapu memuru imamın gelişine öyle kızmıştır ki, o gittikten sonra da arkasından sövüp saymaya, küfürler savurmaya devam eder. Masadaki diğer memurlar ise onu yatıştırmaya çalışıp imamdan taraf oldukça, tapu memuru iyice çileden çıkar:

"Ne bu be? Hep birden şu yobaza sahip çıkıyorsunuz. Ne bu? Hocaları tekrar hortlatıp başımıza bela mı etmek maksadınız? Millet bunlar yüzünden asırlardır inleyip duruyor." (Tarus, 1939:137)

Fakat meselenin iç yüzü sonradan anlaşılır: Yeni kanuna göre inzibat komisyonlarında artık halk içinden ilmi ve ahlakı ile temayüz etmiş iki aza da yer alacaktır. Kaymakam bu azalardan biri olarak Hoca Ali Efendi'yi belirlemiştir. Bu durumdan habersiz olan tapu memuru "Hoca Ali Efendi'ye kızarken, ona söverken, onun yüzüne karşı ve arkasından ileri geri söylenirken... Kendisi ile beraber olan, beraber kızan ve beraber söven bu adamların" (Tarus, 1939:140) neden imamı bu kadar ateşli savunduklarını da böylece anlamış olur. İnzibat komisyonunda bekleyen bir işi bulunan ve "baltayı taş vurdüğünü" anlayan tapu memuru, az önce imamın yüzüne karşı ettiği küfürlerden bin pişman olur ve biraz önce küfürler savuran kendisi değilmiş gibi bu kez de imamın ne kadar mübarek bir adam olduğunu, sarhoş olduğu için ne söylediğini bilemediğini söyler. *Bir Kaza Meyhanesinde* isimli bu hikâyede karşımıza çıkan ve selamlaşma, konuşma, nezaket gibi asgari insani ilişkilerini bile çıkar ilişkileri üzerinden yürüten

memurlar, aslında sistemin bütünündeki yozlaşmayı gözler önüne seren tipik memur örnekleridir.

Bu konuda örnek gösterilebilecek bir diğer hikâye de Kemal Bilbaşar'a ait *Çoluk Çocuk Sahibi* (Bilbaşar, 1944:100-109) isimli hikâyedir. İkinci Dünya Savaşı dönemi karaborsacılık, memuriyetteki yolsuzluklar, ekmek sıkıntısı ve rüşvet gibi konulara değinen hikâyede, Belediye Çavuşu Salih Tokgöz örneğinde memurlar arasında giderek yaygınlaşan kirli ilişkiler konu edilir.

Soyadının aksine gözü doymak bilmeyen ve rüşvet almak için hiçbir fırsatı kaçırmayan Salih Tokgöz belediyenin on iki yıllık memurudur. Anadolu'da bir kasabada görev yapan Tokgöz, vilayete gidenlerin hayvan otlattıkları bir yerde eşiği yüklü bir köylüye rastlar. Köylüden bir şekilde para/rüşvet almaya niyetlenen Salih Tokgöz, önce köylünün sigarasını elinden alarak tütünün kaçak olduğunu iddia eder. Ancak buradan bir yere varamayacağını anlayınca köylüden eşiğin üstündeki bohçayı boşaltmasını ister. Bohçada köylünün çoluk çocuğu için zar zor bulabildiği birkaç somun ekmek vardır. Köylü, çocuk çocuğunun üç gündür ekmek beklediğini anlatarak belediye çavuşuna yalvar yakar olur. Hükümet savaş ihtimaline karşı tüm buğdayları kendi tekelinde topladığı için köylerinde ekmek yapacak tahıl kalmamıştır. Köylü, hükümetin "ben piyaçayı selbest bıraktım. Gidin başınızın çaresine bakın" (Bilbaşar, 1944:102) dediğini dillendirirse de çavuş ekmeklere el koymak ister. Çaresiz kalan köylü cebindeki dört liranın üçünü rüşvet olarak vermek zorunda kalır. Son kalan bir lirayı da eşiğini kaptırmamak için köydeki jandarmaya ayırır. Salih Tokgöz, köylüyü pazara gelirken kendisine yumurtlayan bir tavuk getirmesi şartıyla ancak salıverir. Çavuş, köylünün ardından yoldan geçen bir nalburcu kamyonunu durdurup ceza yazma tehdidiyle şoförden beş lira rüşvet daha koparır.

Hikâyede dikkat çeken bir diğer kişi de Raif Efe'dir. Milli mücadele yıllarında çete faaliyetine iştirak eden Raif Efe, Cumhuriyet'in affına mazhar olmuş, kasabada bir dükkân açmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında giderek artan ve yaygınlaşan karaborsacılık ve savaş vurgunculuğu Raif Efe'yi de cezp eder. Salih Tokgöz aldığı rüşvet karşılığı Raif Efe'nin kirli işlerini görmezden gelmekte dahası koruyuculuğunu da yapmaktadır.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında çavuşlardan birinin maaşına yirmi lira zam yapılacağını duyan Salih Tokgöz'ün türlü oyunlarla bu zammın kendisine verilmesini sağladığı anlatılır. Hikâyede en dikkat çeken durum ise kıdemi yükselttilerek kendisine bir oda verileceğini ve dükkânları dolaşmaktan artık kurtulacağını duyan Salih Tokgöz'ün Müdür Sadettin Bey'i bu kararından döndürmek için kendisine rüşvet vermek zorunda kalmasıdır. Zira Salih Tokgöz'ün belediyeye kapanması halktan alacağı rüşvet yollarının tıkanması demektir.

Bilbaşar'ın rüşvet konusuna az da olsa değindiği bir diğer hikâyesi *Teşekkür Telgrafı* (Bilbaşar, 1975:290-297) adını taşır. Hikâyede milletvekillerinin hemşerileri ile halkevi salonunda toplanıp beş saate yakın süren görüşmeleri anlatılmaktadır. Halkın sorunlarını ve isteklerini dile getirdiği bu görüşmede, sulak topraklara yerleştirilmeyi dileyen göçmenler, orman kanununda değişiklik yapılmasını dileyen muhtarlar, borçlandırılan buğdayı ofis ambarına teslim edebilmek için ofis memuruna rüşvet vermek zorunda kaldıklarından yakınan toprak sahipleri, hayat pahalılığından yakınan öğretmenler de vardır.

Devlet dairelerinde (memurlar arasında) yaygınlaşan yolsuzlukların konu edildiği bir başka hikâye ise *Büyük Doğu* dergisinde yayımlanan ve Ziya Yamaç'a ait olan

Şehir Yolu isimli hikayedir (Yamaç, 1944:11). Hikâye esasen İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'sinin en dikkat çekici uygulamalarından biri olan ekmek karnesi uygulamasını ve ekmek karnesi almanın güçlüğünü anlatır. Hikâyede geçim sıkıntısı nedeniyle taşradan büyük şehre gelen ve akrabalarının yanına yerleşen bir ailenin ekmek karnesi almak için yaşadığı güçlükler ve ekmek karnesi etrafında dönen *rüşvet çarkı* başarılı bir anlatımla gözler önüne serilir. Karne almak için semtin nahiye merkezine (belediyesine) giden isimsiz hikâye kahramanı, oradan karakola, karakoldan tekrar nahiye, nahiyeden de semt ocağına gönderilir. Nihayet burada derdini anlatacağı birini bulur, kendisini dinleyen hademe kapının aralığında "Dayı!" diye birine seslenir: "İçeriden gözliüklü bir adam çıktı. Beni görünce kaşlarını çattı. Herhalde memur olacak..." (Yamaç, 1944:11). İçeriden çıkan memur, bir bakkalı tarif edip ona başvurmasını söyler:

"Teşekkür edip çıkarken bir kere dönüp memuru gözden geçiriyorum. Hademeye nazaran daha genç olduğu besbelli... Şu halde "dayılık" nerde?"... "Benim işimi görecek bir memurun, bir bakkalı sağlık vermesi de ne demek? İş bakkala kalsaydı, ben çoktan ekmek bulurdum ama, işte zayıf damarım burada: Kanuna saygı..." (Yamaç, 1944:11).

Hikâye kahramanı, kendisine tarif edilen bakkalı bulur ancak bakkal da onu bir Hanım'a gönderir. Bu Hanım'la ancak dört gün sonra görüşebilir. Bu kez de Hanım onu başka bir Bey'in evine yönlendirir. Hikâye kahramanı, ertesi gün daha gün aydınlanmadan bu bahsedilen Bey'in evinin önünde onu beklemeye koyulur. Görüştüğü bu Bey, kendisini bir başka Bey'e sevk eder. Onu ise ancak bir hafta sonra, bayram sabahı camide bulacağını söylerler. On beş gündür uğraşmasına rağmen ekmek karnesi çıkaramamış, bu süre zarfında yeterli beslenemediği için de karısı rahatsızlanmıştır. Hikâye, kahramanın şu cümlesiyle sona erer: "Karım ekmeğimi taştan çıkaracağımı söylemişti... ben bir karne bile çıkaramadım" (Yamaç, 1944:11).

Bilbaşar'ın *Budakoğlu* (Bilbaşar,1939B:23-31) hikâyesinde ise memur kesim ile varlık sahibi köy ve kasaba eşrafı arasındaki rüşvet ve menfaat ilişkisini konu eder. Hikâyede olumlu ve olumsuz iki tip memur karşımıza çıkar. Bilbaşar memuru konu ederken yalnız olumsuz örnek üzerinden gitmemiş, ahlak ve erdem sahibi, dürüst memurların olduğu gerçeğini de ihmal etmemiştir. Hikâyenin başkahramanı Budakoğlu, civarın hatırı sayılır zenginlerindedir. İçkili, çalgılı eğlenceler tertip ederek ağırladığı "memur kısmı" ve kaymakamla da arası çok iyidir:

"Yerli memurlar Kaymakamdan ziyade Budakoğlundan çekinirlerdi. Yabancı memurlar veresiye muamele ile yakayı ona kaptırmışlardı. Böyle olmasa da, kaymakam bağlarda Budakoğlu ile birlik karı oynatırken nasıl ağızlarını açıp da söz söyleyebilirlerdi." (Bilbaşar,1939B:25)

Hükümet o yıl bankaya buğdayı önce köylerden satın alması için emir göndermiştir: "Hem köylü demek Budakoğlu demek değil miydi?" (Bilbaşar,1939B:24) Haberi öğrenen bankacı gizliden durumu Budakoğlu'na bildirir:

"Bu haberi bankacı 15 gün gizli tutacak ilan vermeyecekti. Bu 15 gün içinde de Budakoğlu köylünün buğdaylarını toplayacaktı. Köylü buğdayını ona vermeyip de ne halt edecekti?" (Bilbaşar,1939B:24)

Budakoğlu ile bankacı köylüden toplanacak her bir okkalık buğday için on paraya anlaşılır. Buğdayla borçlarını ödeyebileceklerini işiten köylüler, borçlarına karşılık tüm buğdaylarını Budakoğlu'na verirler. On beş gün içinde köylünün bütünü buğdayı Budakoğlu'nda toplanır. Buğdayı bankanın alacağı duyulduğu vakit köylüler

her ne kadar Budakoğlu'na kinlenirse de yine ona işleri düşeceği için seslerini çıkarmazlar: “*Fukara zengini darıltmamalıydı. Ziyarı gene fakire olurdu*” (Bilbaşar,1939B:25)

Budakoğlu'nun rüşvet ağı “*Alaman gavuruna benzer müfettişin apansızın kasabaya gelmesi*” ile bozulur (Bilbaşar,1939B:25). Müfettiş, bankacının yolsuzluklarını ortaya döküp önce ona işten el çektirir. Ertesi gün de bankacının tutuklandığı duyulur. Kasabaya yeni gelen bankacı ise hile, düzenbazlık ve rüşvet gibi yolsuzluklara bulaşmamış, bekâr ve ahlaklı bir gençtir. Ahlak ve faziletleri ile kısa sürede ocağın da azası olur. Budakoğlu kendince bu yeni memuru *yola getirmek* ve itibarını düşürmek için türlü oyunlar çevirip tuzaklar kursa da kurduğu tuzak kendisine döner. Böylece hikâyenin sonunda bir anlamda iyiler kurtulmuş, kötüler ise cezalandırılmış olur. Hikâyede iki farklı memur tipinin (eski bankacıya karşılık müfettiş ve yeni bankacının) temsil ettiği gayrî ahlakî ve ahlakî tavır üzerinden bir çatışma durumu yaratılırken, bir diğer taraftan ahlakî olanı temsil eden müfettişin hikâyede “*Alaman gavuruna benzer*” şeklinde tanımlanması da dikkat çekicidir. Bu durum; iş ahlakı, doğruluk, dürüstlük gibi erdemlerin farklı bir millet üzerinden (yalnızca o millete/Almanlara has değerlermiş gibi) dile getirilmesidir ki; hikâyenin yayımlandığı yılın İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıl olmasını da göz önüne aldığımızda dikkat çekici görünmektedir. Nazi Almanya'sının Avrupa'daki olumsuz etkilerine rağmen II. Abdülhamit döneminden itibaren Almanların Türk toplumundaki olumlu imgesinin de bu tanımlamada etkisi olduğu açıktır. Zira bu dönemden itibaren siyasi ve askeri açıdan Almanya, diğer büyük güçlere karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olmuştur.

Buraya ancak bir kaçını aldığımız örneklerden de görüleceği üzere devrin hikâyelerine yansıyan memur tipi çıkarını görevinden üstün sayan, kişisel ilişkilerini menfaate dayalı olarak sürdüren, ikiyüzlü, çıkarıcı ve çoğu zaman da memurluk vasfı taşımayan (bir diğer ifadeyle bulunduğu yeri hak etmeyen) liyakatsiz kimselerdir. Hikâyecilerin kaleminden çıkan bu olumsuz portre, bir anlamda Anadolu'nun yani halkın memur kesimine bakışıdır. Ve dönemin yazarlarının bu portreyi değişik açılardan gözler önüne sermesi (hikâyelerine taşınması), kuşkusuz ki bu manzaranın halkta da bir karşılığı olduğu içindir. Bu sadece devrin yazarlarının dönemin memurlarına bakışı değildir, halkın (özellikle de Anadolu'da yaşayan halkın) memurlarla ilgili ağırlıklı algısıdır.

Memurlara yönelik algıyı çizdikleri olumsuz figürlerle hikâyelerine taşıyan hikâyeciler olduğu gibi, memurların Anadolu'ya ve halka bakışını ve yaklaşımını hikâyelerine konu eden hikâyeciler de olmuştur. Hikâyelerde öne çıkarılan memur algısı, halk-devlet ilişkisini (özelleştirilerek söylenecek olursa o dönem iktidarda bulunan CHP hükümeti-halk ilişkisini) ortaya koymada ne kadar önemli ise, o dönem memurlarının gözünden Anadolu ve halka bakış da devletin Anadolu'ya ve halka bakışını kavramada bir o kadar önemlidir. Aşağıdaki bölümde dönem hikâyelerinden örneklerle bu konuya değinilmiştir.

3. Anadolu'da Görev Yapan Memurlar

Dönemin hikâyelerinde memurlar çoğunlukla olumsuz figürler olarak karşımıza çıksa da, memurların Anadolu'da yaşadığı zorluklar ve karşılaştığı güçlükler de hikâyelerde konu edilmiştir. Umran Nazif Yiğiter'in **İçimizden Birkaçı** isimli kitabına aldığı ve öncesinde **Ulus'ta** (1939) yayımladığı *Tipi* (Yiğiter, 1941: 44-49) isimli hikâyesi bu konuyu ele alan hikâyelerden yalnızca biridir.

Tipi, Kars'ın Arpaçay kazasında geçer. Hikâyenin anlatıcısı bu kez bir memurdur. Memursuzluk nedeniyle dağ köylerindeki vergi tahsilâtı uzun süredir

yapılamamıştır. İsimsiz anlatıcı, kendisi gibi kazaya yeni tayin olan tahsildar ile birlikte bu görev için at sırtında yola çıkar. İki memur akşam dört buçuk gibi Polat Köyü'ne varırlar. Buradaki işleri bittikten sonra da vergi toplamak üzere yollarına devam etmeleri gerekir. Ancak havada müthiş bir soğuk ve şiddetli bir tipi vardır. Temelde hikâye Anadolu'da görev yapmanın zorluklarını hatta bu zorlukların ölümlere dahi sebep olabileceğini anlatır. Baki Süha Edipoğlu'nun *Sel Geliyor* (Edipoğlu, 1943: 3-7), *Çabucak Git* (Edipoğlu, 1943: 11-14) ve *Köy Kâtibi* (Edipoğlu, 1943: 26-28) isimli hikâyeleri de bu meseleyi farklı yönleriyle işleyen diğer hikâyelerdir.

Tipi' de gözden kaçırılmaması gereken önemli bir ayrıntı vardır ki o da devletin, memurunu ancak halktan vergi toplamak üzere (bir diğer deyişle halka bir şey götürmek üzere değil, halktan bir şey almak üzere) Anadolu'ya (halka) göndermiş olmasıdır.

Kemal Bilbaşar'ın *Çancının Karısı* (Bilbaşar, 1975: 298-316) isimli hikâyesinde ise mecburen Anadolu'ya giden bir öğretmenin memnuniyetsizliği ve memurların Anadolu'yu adeta bir sürgün yeri olarak görmeleri konu edilir. Ş..'nin yolunu tutan öğretmen, yolculuğu sırasında "*Cumhuriyetin çeyrek yüzyıllık ömrüne rağmen, hala yurdun her köşesinde eğreti bir hayat süren, yerleşmek için hiçbir heves ve gayret göstermeyen memurların*" (Bilbaşar, 1975: 299) kaldığı bir handa geceyi geçirir. Hikâyenin asıl mesajı da aslında bu cümlede gizlidir. Bu cümlede Cumhuriyet'in halkçılık ve memleketçilik ideolojisini/anlayışını özümsememiş, hizmet aşkıyla görevine sarılmayan, Anadolu'yu hizmet edilecek/kalkındırılacak bir yer olarak değil hep bir sürgün yeri olarak gören ve ilk fırsatta oradan kurtulmak isteyen memurların toplu bir eleştirisi vardır. Bilbaşar sanki bütün hikâyeyi bu cümlede özetlediği hususu örneklemek adına yazmış gibidir.

Bilbaşar'ın memur eşrafını ve memurların Anadolu'daki durumunu konu ettiği bir diğer hikâyesi de *Hacı Emminin Damadı'*dir (Bilbaşar, 1939C: 24). Hikâyenin konusu kısaca şöyledir: Altmışlı yaşlardaki Hacı Emmi, kasabadaki Millet Lokantası'nın sahibidir. Kasabanın küçük büyük bütün memurları yemeklerini Hacı Emmi'nin lokantasında yerler. Bilbaşar bu küçük ayrıntıdan hareketle yine memurların Anadolu'da yerleşik bir hayat sürmediklerine dikkat çeker. Ayrıca hikâyede Hacı Emmi'nin kaymakamdan çok çekindiği için onun tavsiyesi ile yanına aldığı Yusuf'u işten çıkartamaması da anlatılır. Aslında Hacı Emmi'nin korktuğu kaymakamın şahsı değildir, temsil ettiği devlet otoritesi ve sahip olduğu güçtür. Bu dönem memurların konu edildiği pek çok hikâyede, hemen hemen bu gibi benzer tablolarla karşılaşmak mümkündür. Memurlar halkın gözünde işi düşülecek kimseler olarak ya gücendirilmemesi, kızdırılmaması gereken kimseler ya da vergi toplayan, ceza kesen, hesap soran kimseler olarak korkulacak/çekinilecek kişilerdir.

Memurların Anadolu'yu adeta bir sürgün yeri olarak görmeleri konusunun işlendiği bir diğer hikâye de Bekir Sıtkı Kunt' ait *İncir Yaprağının Kokusu'*dur (Kunt, 1940: 513-515). Hikâye, Ege vilayetlerinden birinde görev yapan iki memur arasında geçer. Yirmi beş yıllık memur olan yaşlı müdür ilk kez İstanbul dışında bir yerde görev yapmaktadır. Yaşlı müdürün Anadolu'ya bakışı hikâyede şu sözlerle ifade edilir:

"İstanbul'dan çıkmamış İstanbulluların vilayetlere karşı tuhaf bir ürkekliği vardır. Sürgüne gönderiliyormuş gibi, içleri hüsrarla dolar." (Kunt, 1940: 513)

Bir Hikâyenin Sonu (Okurer, 1941: 49-51) isimli hikâyede de yine benzer bir konu ele alınır. Hikâye kahramanı ise bu kez bir öğretmendir. Karısını ve çocuklarını İstanbul'da bırakıp, Anadolu'da bir köyün yolunu tutan öğretmen için görev yaptığı köy, zamanla "*etrafı dağla çevrilmiş, sıtmalı, hastalığının sebebi olan*" (Okurer, 1941: 50) bir yere dönüşür.

“Bu köyde çok çile çektiğine inanmış, oradan hatta nefret etmişti. Fakat daha müsaid yere nakli mümkün olamayınca bir rapor işine başvurmuştu. Ancak böylece İstanbul’a gelerek yedi aydır hep bir arada yaşıyorlardı” (Okurer, 1941: 50).

Bir şekilde sağlık raporu alıp İstanbul’a dönen öğretmen, vekâletin (bakanlığın) raporu kabul etmemesi üzerine, araya adamlar da sokarak evraklarını Bakırköy Hastahanesi’ne sevk ettirir. Buradan tanıdıklar vasıtasıyla rapor alıp kendisini malulen emekli saydırır ve bu sayede köye dönmekten kurtulur. “*Kurtulmak*” sözcüğü burada gayri ihtiyari kullanılmış değildir, zira hikâyedeki öğretmen için görev yaptığı köy adeta bir sürgün yerdir ve ilk fırsatta -üstelik de usulsüz yollarla- bu köyden kurtulmanın yollarını aramaya koyulmuştur.

Bilindiği üzere Cumhuriyet’i kuran kadro, Cumhuriyet değerlerini ve ideolojisini Anadolu’ya ve halka ulaştırmada en büyük misyonu öğretmenlere yüklemiştir. *Bir Hikâyenin Sonu* isimli hikâyede karşımıza çıkan öğretmen tipi, görüldüğü gibi Cumhuriyet’in idealize ettiği öğretmen modelinden bir hayli uzaktır. Elbette ki bu hikâyeden hareketle bir genelleme yapmak doğru değildir. Ancak Cumhuriyet’in ilk yıllarında ideolojik temelli bir idealizm söz konusu olduğu için ve dahası devrimleri yayma ve benimsetme görevi büyük oranda memurlara verildiği için, tek tük karşılaşılan bu olumsuz örnekler bile -yalnızca kurucu kadroda değil- bu ideali benimsemiş yazarlar tarafında da büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu hikâye bir anlamda bu hayal kırıklığının bir tür ifadesidir.

Tüm bu örneklerin yanında, bu dönem hikâyeleri arasında memur-halk ilişkilerinin konu edildiği hikâyeler de dikkat çekicidir. Sonraki bölümde bu örnekler üzerinden memur-halk ilişkileri ele alınacaktır.

4. Memur-Halk İlişkileri

Bu dönem memur-halk ilişkilerinin konu edildiği hikâyelerde ilk dikkat çeken durum iki taraf arasındaki çatışma ve uyumsuzluktur. Ancak bu konuyu sadece bu dönem sınırları içinde düşünmemek gerekir, zira bu konu Cumhuriyet’in yarım asırlık tarihi boyunca çeşitli yönleriyle edebi eserlerde işlenmiş ve aydın-köylü, aydın-halk çatışması gibi başlıklar altında araştırmacılar tarafından da incelenmiştir.

Yine bu hikâyelerde dikkat çeken bir taraf da halkın daha çok yoksulluk ve cahillik gibi vasıflarla; memurların ise bilgi, kültür ve değerler anlamında halka uzaklık, halkın sorunlarına karşı ilgisizlik ve yabancılık gibi yönleriyle konu edilmeleridir. Bu anlamda örneklerden hareketle memur-halk ilişkisinin kopuk olduğunu ve özellikle halk açısından bakıldığında halkın memurlarla (bir anlamda devletle) ilişkisinin saygıdan çok korkuya dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Burada söz konusu korku elbette ki memurun temsil ettiği devlet korkusudur.

Örnekler üzerinden konuşacak olursak; Bilbaşar’ın isimsiz bir vilayette, vali, defterdar ve emniyet müdürü gibi yüksek dereceli memurlar arasında geçen *Tandır* (Bilbaşar, 1975: 78-87) isimli hikâyesi temelde memurlar arasındaki ikiyüzlü ilişkileri ve memurların halka olumsuz yaklaşımını konu eder.

Tandır’ın konusu kısaca şöyledir: Vali, odasında ordu müfettişinin gelişini beklerken bir gürültü ve tepiş-kakış arasında içeriye Ahlatlı köyünden Hüsmen Onbaşı girer. Köylüler okul yaptırabilmek için aralarında para toplamışlar, Hüsmen Onbaşı’nı da meseleyi yetkililere arz etmek üzere elçi olarak göndermişlerdir. Ancak valilikteki memurlar Hüsmen Onbaşı’nı dinlemedikleri gibi aşağılayıp bir de itip kakarlar. Hüsmen Onbaşı bu itiş kakış arasında kendisini valinin odasına atar ancak valinin

odasında da farklı bir tavırla karşılaşmaz, daha ağızını bile açmasına fırsat verilmeden derdest edilip tutuklanır, üstelik eşkiyalıkla ve vali konağını yakmakla suçlanır.

Siyasi suçluların sorgulandığı odaya alınan Hüsmen Onbaşı, ayakları tandıra sokularak işkence görür. Bu sırada vali yanındakilerle beraber ordu müfettişini karşılamaya gitmiştir. Yolda vilayetle ilgili müfettişe izahat veren vali, köylere mektepler yaptıklarını söyleyerek övünür. Akşam da müfettiş için vali konağında bir ziyafet verilir. Yemek sonrası, tam da konaktan çıkacakları sırada, jandarma ve polis zoruyla adeta merdivenlerden sürüklenerek götürülen Hüsmen Onbaşı'nı görürler. Onbaşı'nın ayakları kanlar içinde kalmıştır. Müfettiş köylüyü dinleyip olayın iç yüzünü öğrenir. Müfettişin raporu ile valiyle birlikte bütün sorumlulara görevden el çektirilir.

Görüldüğü gibi *Tandır* hikâyesinde halk-memur ilişkisi olumsuz bir örnek üzerinden konu edilmiştir. Hikâyenin şahıs kadrosu (müfettiş hariç) halka hizmet için görevlendirilmiş olmalarına rağmen halka tepeden bakan memurlardan oluşmuştur. Yüksek dereceli memurların bürokrasiden aldıkları güçle kendilerini kurtarıcı olarak görmeleri (halkı/köylüyü cehaletin ve geri kalmışlığın karanlığından kurtarıp aydınlatacak tek ışığın kendilerinde olduğunu zannetmeleri) ve kendilerini halktan yüksekte konumlandırarak ilişki kurmaları esasen bürokrasinin tipik bir hastalığıdır. Bilbaşar, *Tandır* hikâyesinde hem bu bürokratik yozlaşmanın hem de halktan kopuk devletçilik anlayışının eleştirisini yapar. Bunu yaparken (yanlış olana dikkat çekerken) aynı zamanda doğru olanı da işaret etmekten geri kalmaz. Hikâyedeki tek olumlu memur örneği olan ordu müfettişi, Hüsmen Onbaşı'nın derdini dinleyip devlet kapısında ona yapılan yanlışı da cezasız bırakmaz.

Samim Kocagöz'ün *Gök Boncuk* (Kocagöz, 1942: 12-18) hikâyesindeki Davavekili Abdullah Efendi ile *Güllü* (Kocagöz, 1942: 3-11) hikâyesindeki Jandarma Kumandanı Nazif Bey, *Tandır* hikâyesindeki müfettiş gibi iyilik ve halka yakınlıkları ile öne çıkarılmış memur örnekleridir. *Güllü* hikâyesindeki Jandarma Kumandanı Nazif Bey halkın hem sevdiği hem de çekindiği babacan bir adamdır. Kamil kasabaya gelen tiyatro kumpanyasındaki Güllü'ye gönlünü kaptırıp onunla gideceğini söyleyince, çaresiz kalan yaşlı annesi derdini kumandana anlatıp kendisinden yardım ister. Burada Kumandan Nazif Bey'in halkın hem sevdiği hem de çekindiği bir kişi olması temelde devletin halkta bulduğu karşılıktır.

Mehmet Kaplan'ın *Kazım Ağabey* (Kaplan, 1940: 116-122) isimli hikâyesinde ise halk ve memurlar arasındaki yabancılık konu edilir. Hikâyenin memur kişisi bu kez bir kaymakamdır. Kasabalı kendisine benzetemediği, sarışın, mavi gözlü bu kaymakamı pek de sevmemektedir. O da bu "yerli mahluklar"dan çok hoşlanmaz (Kaplan, 1940: 118). Kaymakamın mühim meselelerde gösterdiği tavır da ona duyulan sevgisizliğin nedenleri arasında sayılabilir:

"Şiddetli yoldan gider, her şeyi kestirir atardı. Halkın gözünde hükümetin otoritesini bir kat daha sertleştirmişti." (Kaplan, 1940: 119).

Bilbaşar'ın "bir inkılâp hikâyesi" notuyla yayımladığı *Kel İmamın Fesleri* (Bilbaşar, 1939D: 26-31) isimli hikâyesi Anadolu insanının devlet memuruna bakışını ve devletin memur eliyle hayata geçirdiği uygulamalardan halkın duyduğu rahatsızlığı anlatmaktadır. Hikâyenin konusu ise şöyledir: Muhtar kasabaya gelen yeni nahiye müdüründen adeta yaka silkmiştir: "şu rahat köye nereden dadanmıştı bu hükümat adamı?" (Bilbaşar, 1939D: 26)

"Nahiye Müdürü, tahsildar ve jandarma çavuşuna benzemiyordu. Atının arpasını kendi parasile satın alan, karnını heybesinden çıkardığı teneke kutulardan

doyuran, sudan başka bir şey içmiyen hükümet adamını muhtar yeni görüyor idi.” (Bilbaşar, 1939D: 26)

Yeni nahiye müdürü herkesin nüfus cüzdanı çıkarması, evli olanların resmi nikâh yaptırması ve askerlik meselesi gibi köylünün pek de alışık olmadığı uygulamaları zorunlu tutmuş, bu durum müdüre duyulan öfke ve düşmanlığı iyice arttırmıştır. Zira o güne kadar “*muhtar, imam ve köy ağası oğullarını askere göndermeye alışmamış*” (Bilbaşar, 1939D: 27), zaten nüfus kâğıtlarını da çıkartmamışlardır. Bunlar yetmezmiş gibi yeni müdür bir de çocuklar için dağın başında mektep yaptırmış; “*bereket henüz şu dağbaşındaki köye bir hoca bulunup getirememişlerdi*”r (Bilbaşar, 1939D: 27).

Nahiye müdürüne karşı köylünün öfkesini arttıran son uygulama erkekler için şapkanın zorunlu tutulması olur. Müdür, kolcu ile gönderdiği emirde hükümetin fesi yasak ettiğini, erkeklerin bundan sonra şapka takmalarının zorunlu olduğunu ve hazır olan şapkaları muhtarın iki güne kadar gelip almasını bildirir. Bu elbette ki nahiye müdürünün şahsi bir uygulaması değildir. Cumhuriyet’in arka arkaya hayata geçirdiği inkılâplardan yalnızca biridir. Zorunlu şapka emri civardaki diğer köylere de gönderilir. Haberi duyan köylüler ise büyük bir tepki gösterir, bunun bir gâvur âdeti olduğu ve hatta nikâhı düşüreceği bile söylenir.

Muhtar, emirden beş gün sonra N... köyüne çeşit çeşit şapkalarla döner: “*Bundan sonra herkes şapka giyecektir. Giymek istemeyenler hapse atılacak, hatta darağacına götürülecektir.*” (Bilbaşar, 1939D: 30).

Bu örnekte görüldüğü gibi aslında halkın sorun yaşadığı doğrudan devletin memuru değildir. Halk memur eliyle hayatının şekillendirilmesinden, uygulamaları zorunlu hale getiren yapıdan ve en nihayetinde rahatının bozulmasından (ki burada askere gitmemek, birden fazla evlilik yapabilmek için resmi nikâhtan kaçmak gibi pragmatist ve gayri ahlakî yaklaşımlar olduğu da inkâr edilemez) şikâyetçidir. Bu hikâyede memur yalnızca halkın devletle irtibatını sağlayan bir aracı olarak halkın devlete duyduğu kızgınlık ve öfkesinin de yönlendiği kişi olmuştur.

Enver Naci Gökşen’e ait *Göz mü Sakal mı* (Gökşen,1942: 6-8) hikâyesinde memur-halk arasındaki uyumsuzluk ve memurun halka yaklaşımı *Kel İmamın Fesleri* hikâyesinde olduğu gibi yine ilginç bir mesele ekseninde anlatılır: Kasabanın tek doktoru vardır ve civar köylerdeki hastalar da muayene için bu doktora gelmek zorundadır. Doktorun hastalarda tahammül edemediği tek şey ise sakaldır. Hikâyede bu tahammülsüzlüğün nedeni açıkça ortaya koyulmamakla birlikte sakalın Cumhuriyet öncesinden kalma bir âdet olduğu ve Cumhuriyet’ten sonraki çağrışımlarının pek olumlu olmadığı söylenebilir.

Dıvırcık köyünden Ahsen Ağa, altmış yaşında beyaz sakallı bir ihtiyardır. Gözündeki rahatsızlık için doktora gider. Doktor rahatsızlığın sebebini ihtiyar adamın sakalına bağlar ve sakalını zorla kestirir. Gözüne de ilaç damlatıp, tekrar kontrole gelmesini tembihleyerek Ahsen Ağa’yı köyüne gönderir. Fakat sakalı kesildiği için çocuk gibi gözyaşı döken Ahsen Ağa, gözünü kaybetmek bahasına da olsa bir daha doktorun yanına uğramaz.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer hikâye de **Yurt ve Dünya** dergisinde yayımlanan ve Halil AYTEKİN’e ait olan *Köye Çıkan Konferansçılar* (Aytekin, 1944: 197-201) isimli hikâyedir. Hikâyede memur ve aydınların aslında Anadolu’ya ve Anadolu halkına ne denli uzak olduklarını gözler önüne serer. Hikâyenin konusu ise kısaca şöyledir: C. Kasabasında yapılacak hayır kurumuna yardım toplamak üzere vilayet gazetesi müdürü S. Bey, doktor, mühendis, bir fotoğrafçı ve hayırseverler

cemiyeti başkanı, müdürün başkanlığı altında toplanıp yanlarına köylülere dağıtmak üzere birçok iktisadi, zirai, sağlık kitapları da alarak yola çıkarlar. İdealist köycü olarak tanınan grup, geceyi Sarsavuş köyü muhtarı İbiş Ağa'nın odasında (muhtarlıkta) geçirmeye karar verirler. Köyün yolu olmadığı için kafile yarı beline kadar çamur içinde kalarak ancak köye varabilir. Köylü ise "elleri çantalı, kalıbı kıyafeti yerinde olan bu zatları" (Aytekin, 1944: 197) görünce tedirgin olur:

"Zenginler ofisten kaçırarak sakladıkları buğdayları, sayımdan kaçırarak sakladıkları kaçak malları, fakir olanlar ise ödeyemedikleri vergi borçlarını düşünerek ortadan sıvışmağı düşündüler." (Aytekin, 1944: 197)

Konferansçılar etraflarındaki köylüleri irşad etme arzusuyla coştukça coşarlar. Köyün sağlığı, kalkınması hususunda herkes bir fikir beyan eder. Köylü bu konuşmalardan kendisi için yararlı bir şey çıkmayacağını anlayınca birer ikişer konferansçıların etrafından dağılır. İbiş Ağa da "adam sen de ekmeğimi bunlar mı veriyor?" (Aytekin, 1944: 199) diyerek oradan savuşur. Konferansçılar aralarındaki tartışmaya ara verince etraflarının boşaldığını görüp, ellerinde kitap dolu çantalarla diğer köyün yolunu tutarlar. Mühendis kızgınlıktan köpürmüş, doktor da idealistliği ve köycülüğü bir kenara bırakmıştır. Uzun zamandır vilayet gazetesinde Türk köylüsünün hasletleri, misafirperverliği hakkında seri yazılar yazan S. Bey ise yine köyü ve köylüyü savunur.

"Bugün hiç şüphesiz şehirlerimiz bir ahlak buhranı geçiriyor. Eski ve güzel ananelerimizle olan manevi bağlar çözülmüş bir vaziyette... (...) bu saf, bu fedakâr insanları şehrin bozucu ahlak tesislerinden korumak istiyorsak onları şehirle sıkı temaslardan uzaklaştırıcı tedbirler almalıyız." (Aytekin, 1944: 200)

Konferansçılar zar zor ilerlemeye çalışırken Sarsavuş köyünün zenginlerinden Yağmur Ağa atıyla arkalarından yetişip onları evine getirir. Köylüler de ağanın evinde toplanmıştır. Konferansçılara "Moskof ve Alman gâvurunun" (Aytekin, 1944: 200) dair arka arkaya sorular sorarlar. Kafile başkanı "hangi taraf erkeğe emin olun o kazanacak", "bizim için hava hoş değil mi Yağmur Ağa" (Aytekin, 1944: 201) diyerek karşılık verir. Yağmur Ağa da "ikisinin canı da cehenneme" diyerek konuyu geçiştirir. Bir hafta sonra vilayet gazeteleri müdürü "şehirlerin şu dar zamanda bol bol ağzının suyunu akıtan köylerimizdeki bolluk ve berekete dair uzun uzun yazılar" yazar (Aytekin, 1944: 201). Görüldüğü gibi hikâyede hem köylü aydın çatışması hem de aydın kesimin köylüye ve köy gerçeğine uzaklığı başarılı şekilde konu edilmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda halkın savaşa ilgisiz kalmadığı, gelişmeleri takip ve merak ettiği de hikâyeden anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer ayrıntı da savaşın yarattığı ekonomik sıkıntı ve darlık ortamında Yağmur Ağa gibi kimilerinin bolluk ve bereket içinde bir yaşam sürmeleridir. Yazar bu yolla bazı kimselerin haksız ve usulsüz yollardan (veya yoksul halkın sırtından) kazanç sağladığına işaret etmek istemiştir.

Yine memurların Anadolu'ya yabancılığının konu edildiği bir diğer hikâye ise Fethi Taşkı'ın *O Köyü Yine Su Bastı* (Taşkı, 1941: 182-184) isimli hikâyesidir. Hikâye iki nehir arasında yılın yedi ayı sular altında kalan Domuztepe köyünde geçer. Yine bir su baskının ardından doktor ve su mühendisi köye tetkik için gelirler. Mühendis Cevat İstanbul'da büyümüş ilk kez köye gelmiştir. Kafasındaki köy mefhumu şairane dekorlarla süslü olan Cevat "tasavvur ettiği nur topu gibi tosunların yerine sıska ve sümüklü oğlanlar" (Taşkı, 1941: 183) tarafından karşılanır. Tetkik sonrasında mühendis, köylüye iki seneye kadar azgın nehir yatağının temizleneceği ve bataklığın kurutulacağı sözünü verir: "Bu köylüye biraz telkin de lazım. Ümit vermeli. Bunlar basit insanlar. Hemen ümitsizliğe kapılırlar" (Taşkı, 1941: 184). Ancak aradan iki yıl geçmesine rağmen köy sular altında

kalmaya devam eder. Cevat ise “*havasile imtizaç edemediğinden vekâletinden memuriyetini*” başka bir yere nakil ister.

Hikâyelerden hareketle bir değerlendirme yapacak olursak, genel olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında memurların Anadolu’ya ve Anadolu halkına uzak ve yabancı olduğu söylenebilir. Halka karşı bu uzaklıkta memurların Anadolu’ya ancak görev nedeniyle zorunlu olarak gelmelerinin de önemli bir payı vardır. Yukarıda ele aldığımız kimi hikâyelerde de görüldüğü gibi Anadolu memurlar için adeta bir sürgün yeri olarak görülmüş, kalıcı olarak yerleşme arzusu güdülmemiştir. Ancak devleti temsilen Anadolu’da görev yapan memurlar içinde devletin koruyup kollayan, hizmet sunan, güler yüz ve şefkat gösteren yönünü temsil eden olumlu örnekler de yok değildir. Ayrıca üzerinde durulması gereken bir diğer husus da halkın memurlarla ilişkisini, aynı zamanda halkın devlet ile olan ilişkisi şeklinde düşünmek gerektiğidir. Genel olarak hikâyelerden hareketle varılan sonuç; devletin halkın nazarında hem koruyan, kollayan bir sığınak olduğu hem de vergilendiren, ceza kesen, anlaşılmaz bürokrasisi ile ürküten bir yapı olduğudur.

5. Memurların Ekonomik Durumu ve Hükümet-Memur Dayanışması

İkinci Dünya Savaşı yılları giriş bölümünde de üzerinde durulduğu gibi ekonomik sıkıntıların fazlasıyla hissedildiği, alım gücünün azaldığı ve yoksulluğun arttığı yıllardır. Her ne kadar savaş koşulları ortaya savaş vurguncuları ve yeni savaş zenginleri çıkarmışsa da toplumun hemen hemen tüm kesimleri ülkenin içine düştüğü zorlu ekonomik şartlardan etkilenmiş ve yoksulluk oldukça artmıştır.

İkinci Dünya Savaşı dönemi hikâyesinin şahıs kadrosu içinde azımsanmayacak bir yer edinen memurlar da, devrin ekonomik koşullarına paralel olarak hikâyelerde ekonomik durumları ile karşımıza çıkmaktadır.

Kemal Bilbaşar’ın *Pazarlık* (Bilbaşar, 1975: 51-64) isimli hikâyesinde hem memurların içine düştüğü maddi sıkıntı ve yoksulluktan hem de o dönemde çok gündemde olan devlet-memur dayanışmasından bahsedilir. Hikâyede bir tarafta kuruyemiş tüccarı Hayri Küner ve diğer tarafta ilkokul öğretmeni Muhlis Azsöyler olmak üzere iki taraf bulunur. Hayri Küner dönemin savaş vurguncularından biridir. İlkokul öğretmeni Muhlis Azsöyler ise üç çocuklu yoksul bir memurdur. Bilbaşar’ın ifadesiyle “*dar gelirlili insanlar gibi üzüntüsü de eğlencesi de evinde*” dir (Bilbaşar, 1975: 56).

Pazarlık’ta hükümetin memura yaptığı yiyecek yardımına da değinilir. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı’nın zor ekonomik şartları altında iyice yoksullaşan memur kesime hükümet bazı erzak yardımında bulunarak sahip çıkmıştır. Ancak bu yardımın yetersiz olduğuna da hikâyede ayrıca vurgu yapılır. Muhlis Azsöyler devletin kendilerine verdiği şekeri, evin diğer ihtiyaçlarını karşılamak için Bakkal Salim Efendi’ye satmak zorunda kalır:

“Aldığım maaştan ev kirası, su, elektrik parasını çıkardık mı sade ekmek parası kalıyor. Kömür, sebze, et parası nerde? (...) Hükümet erzak veriyormuş neye yarar. Bizim boğazımızdan geçmedikten sonra...!” (Bilbaşar, 1975: 59-60)

Şekeri bakkala satan Muhlis Azsöyler buradan gelen paranın bir kısmıyla uzun süredir dışarı çıkarmadığı ailesini gazineye götürür. Hayri Küner de ticaret yapacağı Kerim Efendi ile gazineye gelmiştir. Küner gazineye Muhlis Azsöyler’i görünce konuyu devlet-memur dayanışmasına getirir:

“Bu, hemen hemen her akşam böyle.. Alt ucu bir öğretmen yahu... Amma insanın arkasında koca hükümet varsa, ekmeğe, una, şekere, yağa, sabuna ucuz ucuz

doymuşsa böyle zevk etmez de ne yapar? Hükümet de millet de sanki bunlar için çalışıyor. Bana kalırsa birader, bir dükkâna memur alışverişe geldi mi on kuruş fazla istemeli... Fiyatları yükseltmeli. Hak adalet yerini bulsun..." (Bilbaşar, 1975: 62).

Dönemin savaş vurguncularından biri olan Hayri Küner, hükümetin tüccara üvey evlat muamelesi yapmasından ve memura 16 kuruştan verdiği ekmeği kendilerine 27 kuruştan satmasından da şikâyetçi olur:

"Devir memur devri azizim... Sana şekeri 5 liraya verir... memur 130'dan alır... sen basmayı dışarıdan üç liradan güç alırsın... memur gider komparatiften (85)e donatır çoluğunu çocuğunu..." (Bilbaşar, 1975: 55).

Memurların geçim sıkıntısının anlatıldığı bir diğer hikaye ise Ahmet Naim'e ait olan *İkramiye*'dir (Naim, 1944: 132-137) *İkramiye*'de vilayet özel muhasebe kalemindeki memurların Ulus gazetesinde çıkan *memurlara ikramiye* haberi üzerine günlerce aralarında bunu konuşmaları ve temelde memurların geçim sıkıntıları konu edilir. Genç memurlardan biri "ortalıkta bu pahalılık varken, her ay çift maaş verseler yine nafîle" diyerek dert yanar (Naim, 1944: 133). Tahsil memuru Niyazi Efendi ise "bu işi Allah yaptı yoksa bu ay benim halim nice olacaktı" der (Naim, 1944:133). Bir diğer memur Haşim Efendi ise ikramiye haberini evdekilerle paylaştığına neredeyse pişman olur. Herkes kendi ihtiyacını söyleyip ikramiyeden pay ister. Daha alınmayan ikramiye için "en acil, mübrem ve zaruri" listesi bile yapılır (Naim, 1944: 134).

"İkinci Dünya Savaşının geçim bakımından en sıkışık günlerinde" (Bilbaşar, 1975: 268) geçen *Süleyman Efendi'nin Yeniden İşe Girme Kararı* isimli hikâye (Bilbaşar, 1975: 268-278) de temelde memurların geçim sıkıntısını ve artan işsizliği konu eder. Altmış üç yaşında emekli bir memur olan Süleyman Efendi üç aylığını almaya gittiğinde emeklilerin yeniden işe çağırıldığını öğrenir. Haberi duyan karısı ise gençlerin bile işsiz gezdiği bir ortamda ona iş vereceklerine pek ihtimal vermez.

Bilbaşar'a ait bir diğer hikâye *Teşekkür Telgrafı*'nda ise (Bilbaşar, 1975: 290-297) halkın yoksulluğuna karşılık milletvekillerinin nasıl devlet koruması altında yaşadıklarına dikkat çekilir. Daha önce de üzerinde durduğumuz bu hikâyede halkevi salonunda toplanıp hemşerilerinin dertlerini dinleyen Milletvekili Haşim Arıcan'ın "cebinden Tekel'in Milletvekilleri için yaptırdığı özel sigara paketini" çıkarmasına özellikle dikkat çekilir (Bilbaşar, 1975: 291).

Örneklerini arttırabileceğimiz bu ve bunun gibi hikâyelerde dönemin yazarları İkinci Dünya Savaşı yılları içinde Türkiye'de yaşanan yoksulluk ve ekonomik krize dikkat çekmek istemişlerdir. Halkın yaşadığı yoksulluk elbette ki çok daha fazlasıyla dönemin hikâyelerinde yer bulmuştur. Ancak bu bölümde, yalnızca memurlar ekseninde yaşanan ekonomik sorunların konu edildiği hikâyeler üzerinde durulmuştur.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı dönemi (1939-1945) Türk hikâyeciliğinde köy ve köylünün sorunları kadar memurların gündelik yaşamları ve iş hayatına dair ayrıntılar da geniş yer tutar. Bu dönemin hikâyelerinde ağırlıklı olarak ele alınan memur tipi ise liyakatsiz, rüşvetçi, düzenbaz ve kurnazdır. Çoğu da iş ahlakına uymayacak tavır ve davranışlar içindedir. Bunun yanı sıra azınlıkta olmakla beraber hikâyelerde namuslu, dürüst, çalışkan, ahlaklı ve liyakatli memurlar da yer almaktadır. Bunlar ise daha çok yoksulluk ve geçim sıkıntısı ekseninde konu edilmiştir.

Ayrıca Milli Edebiyat dönemine kadar geri götürülebilecek olan *Anadolu'yu benimsemeyen, uyumsuz memur tiplerinin* bu dönem hikâyelerinde de sıkça kullanıldığı

görülür. Diğer taraftan köy edebiyatında artık klişe halini almış olan memur/bürokrat/asker ve din adamı karşısında Anadolu köylüsünün ezildiği konusu bu dönem hikâyelerinde de aynı kurgu ve tematik yapı içinde ele alınmaya devam etmiştir.

Burada dikkat çeken bir yön de memur sınıfın halk ile arasındaki mesafe/uzaklık ve yabancılaşma durumudur. “Yabancılaşma” kavramı her ne kadar varoluşçuluğun etkisinde kaleme alınmış ve özellikle 1950’lerden sonra edebiyatımızda dikkat çekici eser örnekleriyle karşımıza çıkmış bir kavram olsa da İkinci Dünya Savaşı dönemi hikâyelerinde de memur-halk, memur-Anadolu ilişkisinin ifade edilmesinde, adı konulmamakla birlikte, kavramsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakup Kadri’nin **Yaban** romanında da belirgin olarak dikkat çeken bu durum esasen yabancılaşmanın insanı sosyolojik, psikolojik ve felsefi bağlamda tanımlayan, genel bir insanlık durumu olarak her devirde ortaya çıkabilecek olduğunu göstermektedir (Şenderin, 2011: 115-136).

İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in ilânına kadar olan tarihî dönemeç içindeki herhangi bir zaman kesitini ele alan romanlarımız üzerine yapılan incelemelerde yabancılaşma zaman zaman başvurulan bir kavram olsa da, karakterleri ve onların dönüşümünü tanımlayan ana kavram olarak pek değerlendirilmemiştir. Oysa bu yıllar toplumumuzun peş peşe büyük yıkımlar yaşadığı, sosyal ve siyasal anlamda kabuk değiştirdiği çok karmaşık bir tarihî dönemdir. Böyle bir dönemde sosyal, siyasal ve bireysel düzlemde kendilerini çözümsüz bir noktada hisseden aydınların, birden kendi varlıklarına ve topluma yabancılaşmaya başlamaları doğal bir sonuç olsa gerektir (Şenderin, 2011: 117).

İkinci Dünya Savaşı yılları (1939-1945) tarih aralığı olarak Cumhuriyet’in kuruluşunun ilk çeyreğine (16. ve 22. yılları arasına) ve Milli Şef İsmet İnönü zamanına denk gelmektedir. İlk yıllarda ateşli bir şekilde sürdürülen idealist söylemler, rejimi ve değerlerini halka benimsetme ve halkı modernize etme gayretleri, her ne kadar bu yıllarda da sürdürülmekle birlikte, savaşın yarattığı ekonomik buhran ve politikalar nedeniyle, bu gayretlerin Atatürk dönemine göre daha geri planda kaldığı da şüphesizdir. Zira giderek yoksullaşan, ekmeği bile karne ile almak durumunda kalan bir halk ve ihracatı durma noktasına gelen bir ülkede elbette ki öncelikler de değişmiştir. Dolayısıyla memur-halk ilişkilerinin konu edildiği hikâyelerde halk tarafının hep yoksulluk ile ön plana çıkarılması bir tesadüf değildir.

Özellikle ele aldığımız örnekler üzerinden konuşacak olursak dikkat çeken bir taraf da bu hikâyelerin büyük çoğunluğunda fon mahiyetinde bile olsa savaşa bir yer verilmemiş olmasıdır. Oysa savaşın bu dönem toplum yaşamına, hem ekonomik hem de sosyal açıdan pek çok olumsuz yansımaları olmuştur. Elbette ki bu dönem hikâyeleri içinde savaşın konu edildiği ve savaşın yansımalarının yer verildiği çok sayıda hikâye vardır. Ancak bizim burada konu ettiğimiz örneklerde (özellikle de memur merkezli baktığımız bu hikâyelerde) savaşa çok değinilmemiş olması ilginç bir ayrıntıdır.

Kaynaklar

- ARPAD, B. (1940). *Şehir*, İstanbul: İnanç Neşriyat, Yılmaz Basımevi
- AYTEKİN, H. (1944). Köye Çıkan Konferansçılar, *Yurt ve Dünya*, Sayı 42, 15 Mart, Cilt 5, s. 197-201.
- BENHÜR, Ç. (2008). 1945-1946 Yıllarında Türkiye’de Politik Gelişmelere Genel Bakış, *Journal of Qafqaz University*, Sayı 24, s.30-41.
- BILBAŞAR, K. (1941). Çancının Karısı, *Cevizli Bahçe*, İzmir: Yeni Yol Basımevi, s. 298-316.
- _____. (1939a). *Anadolu’dan Hikâyeler*, İstanbul: Türkiye Basımevi,
- _____. (1939b). Budakoğlu, *Aramak*, Sayı 3, Haziran, s.23-31.
- _____. (1939c). Hacı Emminin Damadı, *Aramak*, Sayı 2, Mayıs, s.24.
- _____. (1939d). Kel İmanın Fesleri, *Aramak*, Sayı 7, Birinciteşrin s. 26-31.
- BILBAŞAR, Kemal. 1944, “Çoluk Çocuk Sahibi”, *Yurt ve Dünya*, Sayı 39, 1 Şubat, Cilt 5, s.100-109.
- _____. (1975). *Cevizli Bahçe*, İstanbul: Tekin Yayınevi
- BOYKOY, S. (2006). Bir Savaş, Bir Kent; İkinci Dünya Savaşı ve Samsun, *Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu (4-6 Mayıs Samsun) Bildirileri*, 1. Kitap, (Haz. Cevdet Yılmaz), s. 349-366.
- EDIPOĞLU, B. (1943). *Sel Geliyor*, İstanbul: Ülkü Kitap Yurdu.
- GÖKŞEN, E. N. (1942). *Son Çare*, Adapazarı: Necip Güllü Matbaası.
- GÖKÜŞ, M. (2000). Tek Parti Döneminde Türk Kamu Bürokrasisinin Gelişimi, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 33, Sayı 2, Haziran, s.23-33.
- KAPLAN, M. (1940). Kazım Ağabey, *Çığır*, Sayı 95, Cilt 9, İkinciteşrin, s.116-122.
- KARPAT, K. H. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi-Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul: Afa Yayınları,
- KOCAGÖZ, S. (1942). *Tellikavak*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi.
- KOÇAK, C. (1996). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KUNT, B. S. (1940). İncir Yaprağının Kokusu, *Varlık*, Sayı 164, Cilt 10, Mayıs, s.513-515.
- _____. (1941). *Herkes Kendi Hayatını Yaşar*, İstanbul: Vakit Basımevi.
- NAİM, Ahmet. (1944). İkramiye, *Yurt ve Dünya*, Sayı 40, 15 Şubat, Cilt 5, s.132-137.
- OKURER, C. (1941). Bir Hikâyenin Sonu, *Çığır*, Sayı 105, Cilt 11, Ağustos s. 49-51.
- SEREN, Suat. (1941). Köprü, *Çığır*, Sayı 102, Mayıs, s.143-148.
- ŞENDERİN, Z. (2011). Türk Romanında Taşra: Toplumsal Yapılanma, Aydınlar ve Yabancılaşma, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Sayı 18, 2 (2011), s.115-136.
- TARUS, İ. (1939). Bir Kaza Meyhanesinde, *Yücel*, Sayı 57, Sontesrin, Cilt X, s.136-141.
- TARUS, İ. (1945). *Memur*, Yücel, Sayı 108, Cilt XIX, Ekim 1945, s.65-68.
- TAŞKIR, F. (1941). O Köyü Yine Su Bastı, *Yücel*, Sayı 82, Cilt XIV, s.182-184.
- TOKER, M. (1998). Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973), *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Cilt 1, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- TUĞLUOĞLU, F. (2001). Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 27-28, Mayıs-Kasım, s.353-373.
- YAMAÇ, Z. (1944). Şehir Yolu, *Büyük Doğu*, Sayı 23, Cilt 2, 17 Mart, s.11.
- YİĞİTER, U. N. (1941). *İçimizden Birkaçı*, Zonguldak Halkevi Yayını, Zonguldak.

